LANTOS TAMÁS: ARBORÉTUMFALU KONCEPCIÓ

KIINDULÓ HELYZET

Markóc az Országság nyugati szélén, a Drávától kb. 4 km-re fekvő „félutcás" zsákfalu, kb. 66 lakossal, 22 lakott épülettel. (Egyetlen utcájának egyik oldalán házsor, a másik oldalán a Dráva részben beerdősült hajdani medre van.) A falu az Országság falvak szokásos betegségeivel küszködik: elrontott vízrendszer (vízelvezető vízgazdálkodás); többé-kevésbé leromlott ökológiai rendszerek és a táj elszegényedett mozaikos szerkezete; szétesett közösségek, tudatukban megzavarodott lakosság; vegetáló gazdálkodás és a külvilágnak való óriási kiszolgáltatottság.

A faluban a háztáji gazdálkodás összeomlása után az utóbbi 4 évben jelentősen nőtt az önellátó gazdálkodás színvonala, parkosítottuk a falu elvadult területeit, gyümölcs tájfajta gyűjteményt hoztunk létre (kb. 300 tájfajta), amelynek a szaporító hátterét az ún. Községi Szaporító Kert biztosítja. Ebben a kertben a zöldségek helyi változatait, disz-, fűszer- és gyógynövényeket is szaporítunk. A gyümölcsöket és gyógynövényeket földolgozzuk közösségi szinten, a közösség saját fogyasztására. (Pl. som, szilva, alma, őszibarack, körte, fekete bodza aszalványa, számos gyümölcsből lekvár, ecet és pálinka somból, almából, szilvából, körtéből stb.)

Az ország harmadik leghátrányosabb kistérségében (ez az Országság) keressük azokat az eszközöket, amelyek gyors, elegáns és tartós fejlődést eredményeznek. Az ún. Ös-Dráva Program a természeti erőforrásaink, az Országsági Népi Tájintézet az emberi hátterünk helyreállítását szolgálja. Az Ös-Dráva Program vízvisszatartáson alapuló vízrendszerének első két helyi megvalósítása közül az egyik Markócon lesz. (Tervezésének finanszírozására a Vízügyi Igazgatóság partnerekként adtunk be pályázatot.) Eszerint a jelenleg vízelvezetésre használt árkokat vízvisszatartásra használjuk, és ezzel 1-1,5 m-rel megemeljük a környező területek talajvizét, majd ehhez az állapothoz igazítjuk a növényzetet. Az ún. Országsági Népi Tájintézet létrehozása folyamatban van (2 éves finanszírozása már megvan), amely az országsági fejlődésnek elsősorban az emberi oldalát hivatott erősíteni, erősen összpontosítva a markóci változásokra.

Az utóbbi évek fenti változásai a Markóci Önkormányzat és az Országság Alapítvány szoros együttműködésének az eredménye.

ÁLTALÁNOS MEGGONDOLÁSOK AZ ARBORÉTUMFALURÓL

Az arborétumfalunak nevezett tájegység/település főlöleli a már megvalósult eredményeinket és a többé-kevésbé kidolgozott terveinket, de magába fogad minden későbbi ötletet is. Az arborétumfalu egy számos önálló egységből egésszé összerálló növénykert, amelynek szerves részét képezi a többi élőlény, beleértve a benne élő embereket is. Az egyes egységek még nem illethetők az arborétum jelzővel, de azok együttese már igen. A tájban betöltött funkciója az, hogy az Országság fejlődéséhez a számos lehetőség közül egyet bemutasson, ami jó esetben követendő példa lesz. A következő alaptulajdonságokkal rendelkezik:

1. Növényei és növénytársulásai kifejezetten széppé teszik a falut. Mondhatnánk, hogy egy falu „túlszépítésére" törekszünk, ami eléri a szokásos arborétumok szépségét.
2. A falu lakossága – amely az arborétum része – gondozza az arborétumot, és együttal fogyasztja is a benne termelődő javakat.
3. Az arborétum élőlényei (nemcsak növényei) tudományos értékkel rendelkeznek: tájfajta kultúrnövények és haszonállatok, veszélyeztetett vagy kiveszett (pl. egyes kosborfélék, tavaszi tőzike, szibériai nőszirom, kockás kotulliom, kálmos stb.) növények, illetve más tájakról származó, a helyi termőhelynek megfelelő növények.
4. Az arborétumfalu egyes egységeinek rendszere újszerű, kísérleti, vagy az arborétumokban kevésbé szokásos. Pl. alkalmazkodó gyümölcsészet rendszere, gyümölcsény (gyümölcserdő), alig háborított vizes élőhely (a Berek), a kútkertnek a legelő kutak növényzetét szimuláló rendszere stb.
5. Növényösszetételének kialakításában meghatározók a helyi emberek és az esetleges látogatók (turisták) igényei; a helyi termőhelyi viszonyok és helyi fajok, fajták; alkalmasság a haszonvételre (szép, ehető, energiahordozó, ipari-kézműves nyersanyag, gyógyító hatás stb.). Az arborétumfalu egyes egységeiben más és más szempontok érvényesülhetnek.
6. Az egyes egységek működésükkel egyszerre járulnak hozzá a helyi és a globális szintű problémák csökkentéséhez.

AZ ARBORÉTUMFALU EGYSÉGEI

Az arborétumfalu viszonylag önálló egységek laza hálózatából áll. Az egységek funkciójukban egymást egészítik ki, térben pedig hálózatot alkotnak. Az egységek között nagy az átjárhatóság (utak, sétautak, tanösvények), az egyes egységek pedig – szükség esetén – „főtáró" utakkal válnak láthatóvá és használhatóvá.

1. Gelengyelta oltott öreg nagyfa
2. öreg som
3. statisztikailag öregedő kaszálréti hárs
4. kacsányos tölgy (érzékelhet kívülről halálának napjain ütközik 1998 szeptember 10-én)
5. ősi kaszanyelvelő hárs
6. öreg tölgyek, cserszegyek
7. korcsolyázó (kiserdő). magas juhar, kaszanyelvelő hárs, kacsányos tölgy, dió, szil

Amit eddig láttunk az Országságból, annak alapján leszögezhetjük, hogy e tenyérnyi föld olyan civilizáció hordozója, amelynek életeleme a víz, a minden tavaszon új életre ébredő mocsár, egyetlen anyaga, az agyagon kívül, amelyből építményeit rakhatja, eszközeit, szerszámait készítheti, a fa. A további fejezetek dolga bizonyítani, hogy az önellátás, amellyel szükségletei kielégítette, civilizációjának szerves része és egész mentalitásának meghatározója.

Könnyebb lesz további mondanivalónk megértése, ha az olvasó már itt az indulásnál számol azzal, hogy bár az Országság földje is feudális tulajdont képezett, mint az egész ország területe, de ez a föld a vízrendezésig az önálló földesúri gazdálkodást lehetővé tevő nagyüzemi táblák kialakítására alkalmatlan mocsár, amelynek vízből kiemelkedő ormain olyan parasztok élnek, akik komplex módon tudták hasznosítani erdei-földjeit-vizeit. Ez a magyarázata annak, hogy nemcsak a parasztok világa, de az uradalmak magatartása is középkori idéző vonásuk hordozója mindaddig, amíg a piaci gazdaság országos kibontakozása kívülről más nem parancsol.

Forrás: Kiss Z. Géza: Országsági Vázlatok

BEREK-KORCSINA

A Berek a Dráva hajdani medrében kialakult termőterületes vízes élőhely, a Mónoson egy időszakosan vízzel borított vízelvezető árokkal. Egy része a falu belterületével közvetlenül határos, így meghatározza a falu mikroklímáját és látványát (faluképét). Ez az árok viszonylag kis műszaki beavatkozással összekötheti lenne a megemelt vízű Korcsina csatornával, ezzel a vízellátása biztonsággal megoldódna. (A tervezésre jelenleg futó pályázatot adott be a Vízügyi Igazgatóság /TOKOVIZIG/ és partnerként az Országság Alapítvány.)
A Berek területét részben teleépített, részben spontán fűöntő ligeres és puhafa ligetesfűs borítják, helyenként időszakosan vízzel borított területekkel és gyepekkel. Változatos és szép, „arborétumszerű" kis bevatkozásokat igényel. A bevatkozások főleg a szálmas eredetű növényfaj újratelepítését jelentenék, pl. tavaszi tőzike, kockás kotulliom, szibériai nőszirom, kálmos; illetve az állandóan vízzel borított területeken honárnövények (kis és közönséges nád, Aldrovanda, vízitök, víz-tölcsér stb.) Legfőbb feladat az, hogy az erőtulajdonosok térjenek át a csoportos szálláó erőtőmelőkre, ami az állandó erőborítást eredményezné. (Ebben segíthet az Országsági Népi Tájintézet.)

KÖZÉPÜLETEK UDVARA, KERTJE; KÖZTERÜLETEK

Ezeken a területeken a díszítő és bemutató funkció a legfontosabb. A falu lakóinak és vendégeinek gyakori tartózkodási helye, így megfelelő hangulatúnak, vonzónak, szépnek, egészségesnek, érdekesnek, oktató jellegűnek kell lennie. A forgalomból kieső részek fajt- és fajtaegyüttesnynek, valamint kísérletezésre alkalmasak.

Áthidaló oltás (ez mentette meg a fa életét!)

TEMETŐ

A temetők szoros kapcsolatban vannak a növényettel, különösen az örökfűrésekkel és a gyümölcsökkel. Egyes településeken a sírokat gyümölcsöcsbe tesszik, másutt a temetőt gyümölcsösként is kezelik, a halottak nyugvóhelye és a gyümölcsfák között spirituális kapcsolat is van.

A markóci temető tehát a botanikus kertnek egy olyan egysége lehet, amelyben a gyümölcsfák és az örökzöldek a meghatározó növények. Markóci sajátosság az, hogy a temető azon a „hátp"-ón van, amelyen hagyományosan szőlő (gyümölcsös) volt, és amelyet a gyümölcsösként egy különálló, de ahhoz szervesen kapcsolódó részeként kellene művelni. Ez a gyümölcsös teljesen körbevesszi a temetőt.

GYÜMÖLCSÖS KERT

A lakóépületek mögött, bedőrítési tilalom alatt álló kertünk – melyek között már megszűnik az utca vonalától húzódó kerítés - ökológiailag egy egységbe szervezése mozaikos szerkezetű gyümölcsösként. A mozaikos szerkezet szerint e terület magányos fák, gyümölcsfacsoportok, fasorok, sövények illetve gyümölcsös-rizsek; kisebb szántók (krumpli, kukorica stb.), zöldséges kertek, gyep, vizes területek (időhelyek), erdőfaültetések, bozótosok harmonikus egysége. Minden kerttulajdonos szabadon meghatározhatja, hogy mit termel, de – ennek ellenére sikerül egyszerűsége jutni – a művelési technológia kötnyezetbarát kell, hogy legyen (az nem felel meg feltétlenül az ökológiai gazdálkodás elvárásainak).
A kertekben az állattartás is kívánatos, különösen a baromfi, de emellett bármilyen legelő állatnak (lú, juh, kecske, szarvasmarha, bivaly, disznó, nyúl), illetve a méhészkedésnek is helye van. Az állatok részben hozzájárulnak a gyümölcsös műveléséhez (trágyázás, növényvédelem stb.), részben fogyasztásra alkalmasak (tojás, tej, hús, méhészeti termékek).
A jelenlegi állapot már a legtöbb kertben megközelíti a kívánt állapotot, így csak kis beavatkozásokra van szükség. Az arborétum jelleg erősítése érdekében számos a termőhelyi tényezőknek megfelelő növényfaj és fajta meghonosítása kívánatos, amelyben az esztétikai szempontok is jelentősul válnak. A gyümölcsösben fontos szerepet kap a fajtamegőrzés- és fejlesztés, új fajok és fajták honosítása, a technológiai kísérletezések, az élőhelyek képződése és a biológiai illetve termékdiverzitás növelése. A fajták egyaránt vonatkoznak a növényekre és az állatokra is.
A gyümölcsös hozzájárulna a lakosság élelmiszer és tűzifa szükségleteinek minél teljeskörűbb kielégítéséhez.
(A gyümölcsösökkel művelésmódról, tudományos vizsgálatoknak eredményeit az Országság Alapítvány kiadványa tartalmazza: Lantos Tamás (szerk.): Dráva menti gyümölcsösök. Pécs. 2005.)

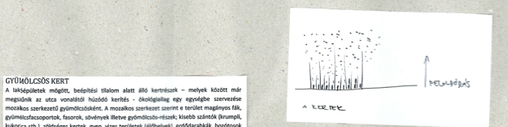

Az anelő és a öregő kertrészek

KÖZÖSSÉGI ASZALÓHÁZ

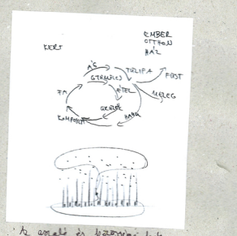

Az anelő és közösségi kert szerepe a falu kertfelszámolásában

KÖZSÉGI SZAPORÍTÓ KERT

A Markóci Önkormányzat 4 éve tartja fönn az ún. Községi Szaporító Kertjét, amelyben a falu lakói számára növénye szaporító anyagokat állít elő. (Zöldség- gyógy-, disz- és fűszernövény növény magok, zöldség és dísznövény palántok, tájfajta gyümölcsfa oltványok és gyökeres dugványok.) Egyúttal komposzttőlő is készül trágya és friss kazsáldi keverésből.
A szaporító kert számos fejlesztési lehetőség előtt áll. A helyi fajták szaporítása alapvető feladata, de ez tovább fokozható (jelenleg is kb. évi 80-100 gyümölcs tájfajtát szaporítunk). Itt állítható elő a viszonylagosan sokféle vad növényfajok szaporító szervei (mag, palánta ...). A legfejlettebb ökológiai növényi technológiák is bemutathatók. (Tudomásom szerint ilyen bemutatókert van pl. az edinborough-i Királyi botanikus kertben.)

A drávapéki Fodor-kúria

Külföldi vendégeink Markócon

DRÁVAPÉKI FODOR-KÚRIA

A Fodor-kúria Drávaszkon van, Markóc szomszéd falujában, Markóctól kb. 3 km-re (el lehet gyalogolni Markócról), és szervesen kapcsolható az arborétumfaluhoz. A Fodor-kúria eredetileg egy bertalankúria kétszárnyú alkalmas fölújított kúria, amelyet 3 ha idős gyümölcsös vesz körül, amely helyi védelem alatt áll, és az Országság Alapítvány kezeli. Értékes tájfajtákat reprezentáló gyümölcsfák, védett vad növények sokasága (bibircsvirág, bélekonty stb.), őrás méretű gyümölcsfák jellemzőek a területre. Megfelelő gondoskodvak, továbbfejlesztésével kiegészíthető az arborétumfalu egységét.

Külföldi vendégeink Markócon

LEGELŐ

A markóci legelő csak nagy jóindulattal nevezhető legelőnek, mert erdősülése egészen előrehaladott stádiumban van. A hajdani fás legelő néhány öreg fűzs még megvan, és teljes épségben megvan az országsági fás legelők jellemző egysége, a „liserdő" vagy „lerekerdő", ami sűrű fák csoportja, sűrű és fontos élőhely. A legelőnek szakaszos fölhagyása miatt az erdő szukcesszió különböző stádiumai egymás mellett figyelhetők meg (2-20 éves). A legelő szervesen kapcsolódik a Berekhez.

Egy tanulmányút a drávafoki Fodor-kúria kertjében.

Csónakos nyár a Dráva egyik ártereben

Résztvevő turizmus

A táj és különféle közti kapcsolat egy markáns esete a turizmus, amely során a táj inputja a turista és a lakosság turistától származó pénzbevétele. Az outputja maga a megváltozott turista és az a termék, amelyet a turista magával visz. A tájalkotásnak megfelelő turista azonban átmeneti szűrő, amíg a tájban tartózkodik, a tájalkotás szerves részévé válik. A résztvevő válik abban nyilvánul meg, hogy - bár más tájak vagy rendszerek „alkotói" része - amíg a táj terében tartózkodik, részként viselkedik. A táj pedig annyiban változik meg a turista hatására, hogy átmeneti funkciót biztosít számára. A turista tehát bekapcsolódik a tájadottság folyamatba: fogyasztó és termel (Élvezet és lesd helyi termékeket), tanít és tanul, élvezi a közösség szeretetét és szeretetet nyújt, termékfölöslöget vesz át, és kijuttatja a tájból, miközben pénzt hoz be, és a tájban hagyja. A legfőbb turisztikai termék, amely a turistát a tájba vonzza, a táj által szolgáltatott átmeneti funkció. Ha fizet a turista, ezt a funkciót fizeti meg. A valahová - akár csak átmenetileg - tartozás, a hasznosság tudata, az alkotó részvétel a táj legfőbb „eladható" termékei.

forrás: Lantos Tamás: Dráva menti gyümölcsösök

Göröl, Drávakeresztúr

Göröl, Drávakeresztúr

WASABI
A wasabi magyar neve: vízitorma.
A Dráva-parton ő uralkodik és nagyon finom salátát lehet belőle készíteni!

A feldíszen vezető biciklisút
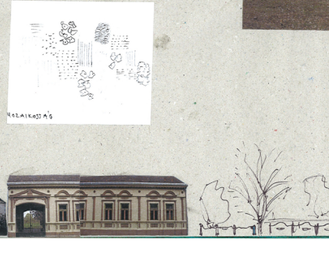
A Dráva folyó